

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Дейнеги Максима Володимировича на тему
«Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»
(галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дослідження. Агробізнес посідає стратегічно важливе місце в економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку держави, зайнятість населення, формування експортного потенціалу та соціально-економічний розвиток сільських територій. Водночас діяльність суб'єктів агробізнесу безпосередньо впливає на умови праці та рівень добробуту працівників, стан навколишнього природного середовища, раціональність використання земельних і водних ресурсів, розвиток територіальних громад та якість життя сільського населення. Тому сучасне аграрне підприємництво має бути орієнтоване не лише на отримання прибутку, а й на досягнення збалансованих економічних, соціальних та екологічних результатів.

Актуальність обраної теми посилюється в умовах воєнного стану, масштабних економічних втрат, руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, міграції населення, дефіциту трудових ресурсів і загострення проблем розвитку сільських територій. За таких обставин суб'єкти агробізнесу виконують не лише виробничі, а й важливі суспільні функції, пов'язані зі збереженням робочих місць, підтримкою працівників і членів їхніх сімей, допомогою територіальним громадам, забезпеченням населення продовольством, участю у відновленні інфраструктури та реалізацією благодійних і гуманітарних ініціатив. Отже, дисертаційна робота Дейнеги Максима Володимировича на тему «Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу», присвячена актуальній науковій і практичній проблемі формування та розвитку соціально відповідальної поведінки суб'єктів господарювання аграрного сектору.

Дисертація Дейнеги М. В. підготовлена у межах науково-дослідної теми кафедри глобальної економіки Державного біотехнологічного університету (номер державної реєстрації 0121U110008), в якій здобувачем розроблені теоретико-методичні та практичні засади соціальної відповідальності бізнесу в умовах цифровізації агробізнесу, що дозволяє агробізнесу мінімізувати соціальні та екологічні ризики через інструменти прозорого контролю та ефективного управління ресурсами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, забезпечено завдяки застосуванню сучасного методичного інструментарію економічного дослідження. У процесі роботи автором використано системний, структурно-функціональний, графічний, абстрактно-логічний методи, а також методи економіко-математичного аналізу. Достовірність одержаних результатів підтверджується опрацюванням актуальної статистичної інформації Державної служби статистики України та міжнародних економічних організацій. Це дало змогу об'єктивно оцінити сучасний стан і тенденції інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності в аграрному секторі України, а також ґрунтовно дослідити відповідний зарубіжний досвід.

У дисертації значну увагу приділено аналітичному опрацюванню емпіричних даних, що дозволило виявити стійкі взаємозв'язки між складовими досліджуваного об'єкта та здійснити комплексне оцінювання основних тенденцій соціально-відповідальної діяльності. Логічність постановки наукових завдань, послідовність проведеного аналізу та аргументованість сформульованих висновків свідчать про належне володіння автором методологією економічної науки. Результати дослідження базуються на ґрунтовному узагальненні сучасних теоретичних підходів у сфері соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу і водночас розвивають їх шляхом формулювання нових наукових положень. Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості, достовірності та практичної значущості одержаних висновків і рекомендацій.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів. Дисертаційна робота Дейнеги М. В. містить наукові положення, що характеризуються новизною. Зокрема, автором *вперше* обґрунтовано концептуальну модель соціальної відповідальності агробізнесу, яка, враховує структурні та геополітичні особливості економіки України (нестабільність інституційного середовища, воєнні ризики, розриви в логістиці) та включає інституційний компонент (адаптація до регуляторних змін, прозорість управління, антикорупційні механізми, інтеграція стандартів ЄС);

Також серед результатів роботи, що містять елементи новизни, *удосконалення* методичного підходу до оцінки соціальної відповідальності агробізнесу стосовно його внеску у розвиток сільських територій на основі системи диференційованих індикаторів СВ для різних типів суб'єктів

агробізнесу (агрохолдинги, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства (ОСГ)), які на відміну від існуючих поєднують економічні, соціальні, екологічні та інституційні показники із вимірюванням їх впливу саме на розвиток сільських територій; структури СВБ-практики для суб'єктів агробізнесу з виокремленням пріоритетних напрямків та механізмів реалізації.

У дисертації Дейнеги М. В. *дістали подальшого розвитку*: трактування соціальної відповідальності в агробізнесі, яке поглиблює традиційне її розуміння, розглядаючи її як багаторівневу та міждисциплінарну концепцію, що охоплює економічні, правові, етичні та філантропічні аспекти, з урахуванням ресурсних, технологічних, соціальних особливостей аграрного сектору; ідентифікація існуючих прогалин та бар'єрів в інституційному забезпеченні соціальної відповідальності в Україні, з урахуванням міжнародних стандартів та практик СВ, зростаючої ролі інвесторів у соціальному розвитку сільських територій в період повоєнного відновлення; методичний підхід щодо якісної оцінки СВ в агросекторі та визначення факторів, що зумовлюють результативність соціально відповідальної поведінки; систематизація диференційованих індикаторів СВ для різних типів суб'єктів (агрохолдинги, фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства, особисті селянські господарства (ОСГ)), що дозволяє оцінювати їхній внесок у розвиток сільських територій за специфічними критеріями; оцінка рівня впровадження принципів СВ суб'єктами агробізнесу, зокрема агрохолдингами, приватними та фермерськими господарствами у сферах управління навколишнім середовищем, соціального забезпечення працівників та громад, а також корпоративного управління; виявлення поглядів різних груп стейкхолдерів стосовно зіставлення задекларованих політик СВБ та фактичних результатів їх впровадження, очікувань стейкхолдерів і практик підприємств; наукове обґрунтування механізмів стимулювання соціально відповідальної поведінки, включаючи комплекс інструментів державного регулювання, корпоративного управління та міжнародної сертифікації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Представлені результати проведених здобувачем досліджень є науково обґрунтованими та відповідають темі дисертації. Структура роботи логічна, дозволяє послідовно виконати поставлені завдання та досягнути визначеної мети. У дисертації Дейнеги Максима Володимировича системно обґрунтовано теоретичні та прикладні засади соціально-відповідальної діяльності суб'єктів агробізнесу.

У розділі 1 узагальнено наукові підходи до розуміння соціальної відповідальності (СВ) як системи «добровільно-примусових» зобов'язань бізнесу; систематизовано основні моделі реалізації СВБ у світі (американська, європейська, скандинавська) та можливості їх адаптації до України; визначено особливості СВ саме в агробізнесі, такі як залежність від природних ресурсів та вплив на продовольчу безпеку; проаналізовано систему нормативно-правового забезпечення соціальної діяльності агропідприємств в Україні та її гармонізацію з міжнародними стандартами.

У розділі 2 здійснено аналіз впровадження практик СВ в українському агробізнесі на фоні структурних трансформацій та воєнних викликів; виявлено розбіжність між задекларованими принципами та фактичними діями підприємств, а також залежність соціальних програм від фінансових результатів; оцінено результативність СВ через економічні, соціальні та екологічні індикатори, зокрема підтверджено позитивний вплив СВ на рентабельність та інвестиційну привабливість.

У розділі 3 обґрунтовано необхідність переходу до ESG-моделі управління, впровадження «зелених» інновацій та цифровізації агросектору; окреслено трансформацію соціальної відповідальності під час воєнного стану та її ключову роль у повоєнному відновленні (підтримка громад, евакуація, допомога ЗСУ); розроблено п'ятикомпонентну модель оцінювання (ECO-SOC-HUM-INS-ENV) та систему регіонального моніторингу для вимірювання внеску агробізнесу в розвиток сільських територій.

Таким чином, з огляду на наукову новизну одержаних здобувачем результатів, належний рівень їх обґрунтованості, відповідність змісту та меті дисертаційного дослідження, повноту розв'язання поставленого наукового завдання, а також сформованість у здобувача належних компетентностей у сфері методології наукової діяльності, рецензована дисертаційна робота відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» зі змінами.

Практичне значення результатів дослідження. Одержані результати мають прикладне значення для удосконалення управління КСВ на підприємствах, формування дієвих механізмів взаємодії з працівниками та територіальними громадами, а також для підвищення прозорості та контрольованості соціально-екологічних практик. Результати можуть бути

застосовані органами місцевого самоврядування та суб'єктами агробізнесу під час розробки програми соціального розвитку, оцінки відповідності діяльності очікуванням стейкхолдерів. Також положення дисертації застосовуються в навчальному процесі, зокрема впровадженні при викладанні відповідних дисциплін у Державному біотехнологічному університеті, що засвідчує акт впровадження від 15.09.2025 р.

Повнота викладення у відкритому друку та апробація наукових положень дисертації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 25 наукових працях, з них у наукових фахових виданнях – 6 (2 статті – одноосібні), у матеріалах наукових конференцій – 19. Опубліковані праці мають високий науковий рівень та розкривають основні положення дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У ході перевірки дисертаційного дослідження здобувача на предмет дотримання принципів академічної доброчесності не було встановлено фактів порушень. Аналіз повного тексту дисертації, а також відповідних наукових публікацій автора засвідчив, що всі залучені матеріали інших дослідників використано з належним академічним оформленням. Текст роботи містить відповідні бібліографічні посилання на першоджерела, належним чином оформлені згідно з вимогами чинних стандартів цитування.

Результати перевірки дисертаційної роботи за допомогою електронної системи виявлення текстових збігів засвідчили дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності та відсутність неправомірних текстових запозичень. Усі використані цитати, формули, таблиці, а також наукові положення інших авторів оформлено відповідно до чинних вимог із належним посиланням на першоджерела, що виключає ознаки академічного плагіату чи некоректного використання результатів чужих досліджень.

За результатами експертизи загальний рівень текстових збігів становить 17 %, з яких 9 % припадає на власні наукові публікації здобувача (статті та тези доповідей). Виявлені збіги мають переважно технічний характер або пов'язані з використанням усталеного термінологічного апарату, загальноприйнятих наукових формулювань і стандартних описів методичних підходів. Такі збіги не впливають на самостійність, наукову новизну та оригінальність дисертаційного дослідження.

Зауваження до дисертаційної роботи. В процесі ознайомлення з текстом ми звернули увагу на окремі положення, які, на нашу думку, могли б бути доопрацьовані з метою підвищення наукової чіткості викладення.

Зокрема, доцільно врахувати такі зауваження:

1. У роботі (Розділ 1, п. 1.1 та п. 1.3) розмежовуються поняття «Корпоративна соціальна відповідальність» та «Соціальна відповідальність бізнесу». Оскільки в аграрному секторі функціонують як великі корпорації, так і ФГ чи ОСГ, варто було б чіткіше обґрунтувати доцільність використання саме терміну «соціальна відповідальність агробізнесу» (СВАБ) як універсальної категорії.

2. Значна частина аналізу та розрахунків інтегральних показників ґрунтується на даних Харківської області (Розділ 2, п. 2.1, 2.2; Розділ 3, п. 3.4). У зв'язку з цим потребує уточнення питання про можливість екстраполяції отриманих результатів на інші регіони України (наприклад, Західні чи Центральні), які мають іншу структуру землекористування та рівень безпекових ризиків.

3. У розділі 2, п. 2.3 стверджується, що впровадження практик СВ сприяє підвищенню рентабельності на 5-10%. Проте в дисертації недостатньо чітко розмежовано, чи є соціальна відповідальність причиною зростання прибутку, чи, навпаки, лише фінансово стабільні підприємства мають ресурс для реалізації масштабних соціальних програм.

4. У розділі 3, п. 3.2 зазначається, що в умовах війни СВ втратила виключно добровільний характер і стала об'єктивною умовою виживання. Оскільки нефінансова звітність в Україні залишається переважно добровільною, виникає дискусійне питання: як саме автор пропонує вирішити це протиріччя між етичною необхідністю та відсутністю імперативних правових норм.

5. Розділ 3, п. 3.3, автор пропонує п'ятикомпонентну модель оцінювання (ECO-SOC-HUM-INS-ENV) із використанням вагових коефіцієнтів. Хоча згадується метод експертного оцінювання, у роботі було б доцільно детальніше розкрити процедуру відбору експертів та методику мінімізації суб'єктивізму при визначенні значущості кожного блоку.

6. У розділі 3, п. 3.4 автор наводить результати анкетування 120 респондентів-стейкхолдерів для оцінки рівня соціальної відповідальності (СВ). З огляду на масштаб аграрного сектору навіть окремої Харківської області, виникає питання щодо репрезентативності такої вибірки для формулювання узагальнюючих висновків про стан СВБ усього регіону.

Окреслені недоліки мають здебільшого уточнювальний характер і можуть бути враховані при подальших дослідженнях. Вони не применшують значущості отриманих результатів.

Висновок. Дисертація Дейнеги Максима Володимировича становить самостійно проведене, завершене дослідження, яке містить як теоретичне узагальнення наявних підходів, комплексний аналіз даних, так і обґрунтування ефективних інструментів соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу.

Науковий доробок автора характеризується високим рівнем обґрунтованості, новизною одержаних результатів і практичним значенням. Дисертація відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, у тому числі внесеними Постановою КМУ № 507 від 03.05.2024, а її автор – Дейнега Максим Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри туризму та економіки
Криворізького державного
педагогічного університету

Ірина РОМАНЮК